

การออกแบบบทการแสดงและลีลานาฏยศิลป์
จากระบำโปรตุเกสของชุมชนกุฎีจีน
Plot Design and Choreography Derived from
Portuguese Dance of Kudi Chin Community

วรวรรณ ปิ่นรัตนากร / Vorawan Pinrattanakorn¹
รณกฤต เพชรเกลี้ยง / Ronnakrit Phethklang¹

Received: Feb. 28, 2024 Revised: Apr. 16, 2024 Accepted: May 15, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การสร้างสรรคงานนาฏยศิลป์จากระบำโปรตุเกสของชุมชนกุฎีจีน” ซึ่งในบทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหารูปแบบการออกแบบบทการแสดงและการสร้างสรรคลีลานาฏยศิลป์สำหรับการสร้างสรรคนาฏยศิลป์จากระบำโปรตุเกสของชุมชนกุฎีจีนนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงทดลองสร้างสรรคทางด้านศิลปะการแสดง โดยใช้เครื่องมือในการวิจัยทั้งหมด 7 เครื่องมือ ดังนี้ 1) การสำรวจข้อมูลเชิงเอกสาร 2) การสัมภาษณ์ 3) สื่อสารสนเทศ 4) การสำรวจข้อมูลภาคสนาม 5) การสังเกตการณ์ 6) เกณฑ์มาตรฐานศิลปะ และ 7) ประสบการณ์ของผู้วิจัย หลังจากเก็บข้อมูลด้วยเครื่องมือวิจัยทั้ง 7 แล้ว ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาข้อมูลระบำโปรตุเกสแบบดั้งเดิม แบบผสมผสานวัฒนธรรมมาเก๊า และแบบผสมผสานวัฒนธรรมกุฎีจีนของไทยแล้วจึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ เพื่อค้นหามบทการแสดงและรูปแบบลีลานาฏยศิลป์

¹คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

¹Faculty of Humanities and Social Sciences, Bansomdejchaopraya Rajabhat University

จากการศึกษาข้อมูลพบว่า ระบำโปรตุเกสของชุมชนกุฎีจีนในอดีตจนถึงปัจจุบันมีการจัดการแสดงในรูปแบบที่จำกัดและเกิดช่องว่างระหว่างผู้ชมและนักแสดงมาก โดยส่วนมากเป็นการแสดงในลักษณะของการสาธิตและการอนุรักษ์ตามรูปแบบเดิม แต่ยังขาดการสร้างควมมีส่วนร่วมในรูปแบบของการเต้นเพื่อเฉลิมฉลองดังที่ควรเป็นในต้นฉบับของระบำโปรตุเกส เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนกุฎีจีนโดยใช้ผลงานนาฏศิลป์สร้างสรรค์นี้ ผู้วิจัยหาวิธีในการออกแบบบทการแสดงและการออกแบบลีลานาฏศิลป์ที่สามารถช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนกุฎีจีน 3 ประการ ดังนี้ 1) การสร้างสรรค์ผลงานที่สามารถรับชมได้รอบด้าน 2) การออกแบบลีลานาฏศิลป์ให้สามารถปฏิบัติตามหรือลอกเลียนแบบได้ง่าย และ 3) ผสมผสานวิธีการต้นสดในบางช่วงการแสดง ผลจากการสร้างสรรค์ครั้งนี้พบว่า วิธีการสร้างสรรค์การแสดงทั้ง 3 ประการนี้ส่งผลให้ผู้วิจัยสามารถหาแนวทางในการออกแบบบทการแสดง และลีลานาฏศิลป์ผ่านแรงบันดาลใจการแสดงระบำโปรตุเกสของชุมชนกุฎีจีน สร้างควมมีส่วนร่วมของผู้ชมและนักแสดงได้มากขึ้น รวมไปถึงสามารถใช้ผลงานนาฏศิลป์ส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนกุฎีจีน

คำสำคัญ : นาฏศิลป์สร้างสรรค์ ระบำโปรตุเกส ชุมชนกุฎีจีน

Abstract

This research paper is part of the research entitled “The Creation of Dance from Portuguese Dance of Kudi Chin Community” to design the plot and choreography for dance performances. The qualitative research and experimental creative research in performing arts were applied as the research design. A total of 7 research tools were used: 1) document research; 2) surveys; 3) interviews; 4) media; 5) observation; 6) artist benchmark and 7) researcher’s experiences to design the plot and choreography for dance performances. The researcher conducted

a study of information on traditional Portuguese dances, integrated Macanese culture, and Kudi Chin culture. Then the obtained data was analyzed to develop new performance scripts and dance styles.

An examination of the data revealed that Portuguese dances of the Kudi Chin community have been performed in a limited format causing a large gap between the audience and the performers. Most of them have been presented in the form of demonstration or preservation of the original form. However, participation in the form of celebratory dances, as expected in the original Portuguese dances, is still missing. To promote tourism of the Kudi Chin community using this creative dance, the researcher found three methods for designing performance scripts and dancing styles that can help promote tourism in the Kudi Chin community as follows: 1) Creating works that can be viewed from all sides; 2) Designing dance styles that can be easily followed or imitated; and 3) Combining improvisation methods in some parts of the performances. The results of this creativity revealed that these three methods of creating performances allowed the researcher to find guidelines for designing the performance scripts and dance styles inspired by the Portuguese dance performances of the Kudi Chin community. The performances also created greater participation of the audience and performers. The created dances could also be used to promote tourism in the Kudi Chin community.

Keywords : Creative Dance, Portuguese Dance, Kudi Chin Community

บทนำ

ชุมชนกุฎีจีนเป็นชุมชนในแขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี เป็นชุมชนเก่าแก่ มีชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงกันหลากหลาย ได้แก่ จีน ฝรั่งเศส มุสลิม ซึ่งสามารถอยู่รวมกันได้อย่างกลมกลืน โดยเฉพาะศิลปวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ชุมชน ได้แก่ งานสถาปัตยกรรมของวัดข้างตาคูร์สที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมเป็นการผสมผสานกันระหว่างศิลปะแบบนีโอคลาสสิก (Neo-Classic) และเรเนอซองส์ (Renaissance) ลักษณะของโดมนั้นถอดแบบมาจากโดมของมหาวิหารฟลอเรนซ์ หรือ Florence Cathedral ที่เมืองฟลอเรนซ์ แคว้นทัสคานี ประเทศอิตาลี (ปัทมา วัฒนบุญญา, 2561, น.137)

สืบเนื่องจากชาวโปรตุเกสที่อาศัยอยู่ในชุมชนกุฎีจีนมานาน จนจบงานเมื่อปี พ.ศ. 2554 ภริยาท่านทูตโปรตุเกสประจำประเทศไทยได้มาร่วมงานที่โบสถ์ข้างตาคูร์ส พบว่ามีการแสดงของเยาวชนในชุมชนกุฎีจีน อาทิ การรำ อวยพร และการเต้นสมัยนิยม จึงมีแนวคิดให้ประธานชุมชนกุฎีจีนทำการแสดงระบำโปรตุเกสขึ้นมา ให้นำเด็กเยาวชนในชุมชนที่สนใจอายุประมาณ 8 – 12 ปี มาฝึกหัด เบื้องต้นได้รับทุนสนับสนุนในการฝึกซ้อมและตัดชุดสำหรับการแสดงจากภริยาท่านทูตโปรตุเกสประจำประเทศไทย ใช้แสดงครั้งแรกในงานครบรอบ 500 ปี ความสัมพันธ์ไทย - โปรตุเกส (ปัทมา วัฒนบุญญา, 2561, น.137)

ศิลปะการแสดงอันประกอบด้วยนาฏศิลป์และดนตรีเป็นสิ่งที่ช่วยขัดเกลาจิตใจและการกระทำของมนุษย์ในทุกยุคทุกสมัย การสืบทอดองค์ความรู้เดิมสามารถทำให้เกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมประจำชาติทั้งนาฏศิลป์ไทยและนาฏศิลป์ในรูปแบบอื่น การสร้างสรรค์ค้นคว้าเพื่อต่อยอดให้เกิดกระบวนการคิดและวิธีการใหม่ ๆ จากพื้นฐานความรู้เดิมที่มีอยู่สามารถทำให้เกิดผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรมเดิมไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงสู่วัฒนธรรมในรูปแบบการแสดงใหม่ ๆ นับจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมกลุ่มชนไปจนถึงการยกระดับคุณค่าของวัฒนธรรมนั้นให้เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ การนำนาฏศิลป์และดนตรีเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงและสื่อสารผู้คนยุคเก่าและเยาวชนคนรุ่นใหม่ให้ซาบซึ้งและเข้าใจความเป็นมาในอดีตเพื่อเข้าใจปัจจุบัน

นาฏยศิลป์เป็นศิลปะการแสดงแขนงหนึ่งซึ่งรวมเอาศิลปวัฒนธรรมประจำชาติของตนมาถ่ายทอดในรูปแบบระบำ รำ ฟ้อน โดยผสมผสานความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ปรัชญา แง่คิดและมุมมองของสังคมในทุกๆระดับชั้น ระยะเวลาผ่านไปนาฏยศิลป์เกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทสังคม ของเดิมอาจเสื่อมสลายไปตามวิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงในแต่ละสมัย เกิดการพัฒนาปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ ความต้องการของสังคมใหม่ให้เกิดความก้าวหน้าเป็นที่ยอมรับในวงวิชาการระดับชาติ

จากข้อมูลข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาเพื่อต่อยอดองค์ความรู้ การสร้างสรรค์และนำเสนอเอกลักษณ์ชุมชนกุฎีจีนผ่านการสร้างสรรค์นาฏยศิลป์จากระบำโปรตุเกสของชุมชนกุฎีจีน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนบนฐานของทุนวัฒนธรรม ทุนชุมชน และทุนบุคลากร ตอบโจทย์การพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ ส่งเสริมให้ศิลปะการแสดงเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศชาติให้ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อค้นหาแนวคิดในการสร้างสรรค์บทการแสดงและลีลานาฏยศิลป์ผ่านแรงบันดาลใจการแสดงระบำโปรตุเกสของชุมชนกุฎีจีน
2. เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนกุฎีจีนโดยใช้ผลงานนาฏยศิลป์สร้างสรรค์

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนกุฎีจีนที่มีความเกี่ยวข้องกับการแสดงระบำโปรตุเกส รวบรวมแนวความคิดในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ผลงานที่แสดงให้เห็นถึงนาฏยลักษณ์ของชุมชนผ่านองค์ประกอบการแสดงนาฏยศิลป์

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาพื้นที่ในชุมชนกุฎีจีน เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร

3. ขอบเขตด้านประชากร

ศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิหรือนักวิชาการทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประชาชนท้องถิ่นในชุมชนกุฎีจีน ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปะการแสดง

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การสร้างสรรคงานนาฏศิลป์จากระบอบำโปรตุเกสของชุมชนกุฎีจีน” ผู้วิจัยออกแบบงานวิจัยโดยใช้การวิจัยเชิงสร้างสรรค์และวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1.1 การสำรวจข้อมูลเชิงเอกสาร ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา หนังสือ หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ผลงานด้านนาฏศิลป์ และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับระบอบำโปรตุเกสของชุมชนกุฎีจีน เพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

1.2 การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้พิจารณาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยการใช้การสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล การสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง โดยใช้ประเด็นคำถามแบบปลายปิดและปลายเปิดที่เกี่ยวข้องกับระบอบำโปรตุเกสของชุมชนกุฎีจีน และแนวทางการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ตามองค์ประกอบนาฏศิลป์ ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยไว้ 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิหรือนักวิชาการทางศิลปวัฒนธรรม ประชาชนท้องถิ่นในชุมชนกุฎีจีน และผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปะการแสดง

1.3 สื่อสารสนเทศ ผู้วิจัยได้พิจารณาเลือกศึกษาผลงานจากสื่อสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับระบอบำโปรตุเกสของชุมชนกุฎีจีน และการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ เช่น ยูทูป (YouTube) วิกิพีเดีย เป็นต้น

1.4 การสังเกตการณ์ ผู้วิจัยมีส่วนร่วมการสังเกตการณ์ในการแสดงระบอบำโปรตุเกส โดยการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากนักวิชาการทางด้านนาฏศิลป์และประชาชนชุมชน

1.5 การสัมมนา ผู้วิจัยได้เข้าร่วมงานสัมมนาเกี่ยวกับงานวิจัยเชิงพื้นที่ งานประชุมธัชฎุมิ วันที่ 2 ธันวาคม 2566 ชั้น 13 อาคาร 100 ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ผลงานตั้งแต่แนวความคิด การสร้างบทการแสดง และการออกแบบลีลา รวมไปถึงการทำงานร่วมกันของผู้ที่มีความเชี่ยวชาญหลากหลาย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการสร้างสรรค์ผลงาน

1.6 เกณฑ์การสร้างมาตรฐานในการยกย่องบุคคลต้นแบบทางด้านนาฏยศิลป์ ผู้วิจัยได้นำ “มาตรฐานการสร้างในการยกย่องบุคคลต้นแบบทางด้านนาฏยศิลป์” ของวิชชุดา วุธาติศัย (วรวรรณ ปิ่นรัตนากร, 2566, น.71-72) มาเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ เนื่องจากมีคุณสมบัติที่เหมาะสมแก่การนำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการสร้างมาตรฐาน 3 ประการ ได้แก่ 1) มีความชัดเจนของเนื้อหาในการอธิบายเกณฑ์การสร้างมาตรฐาน 2) เกณฑ์นี้มีการปรากฏขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร และได้รับการพัฒนาปรับปรุงมาเป็นเวลายาวนาน 3) มีการนำเกณฑ์นี้ไปใช้ทดลองในงานวิจัยหลายฉบับ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าเกณฑ์นี้มีคุณสมบัติที่เหมาะสมสามารถนำมาใช้ในงานวิจัยชิ้นนี้

1.7 ประสบการณ์ของผู้วิจัย เนื่องจากเป็นผลงานทดลองสร้างสรรค์ทางด้านศิลปะการแสดงที่มีความข้องเกี่ยวกับชุมชนกุฎีจีน ผู้วิจัยเคยศึกษาในระดับชั้นประถมและมัธยมที่โรงเรียนช่างตาครูส์ศึกษา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในพื้นที่ชุมชนกุฎีจีนและมีความเกี่ยวข้องในพิธีกรรมทางศาสนา งานวิจัยนี้จึงสามารถใช้ประสบการณ์ของผู้วิจัยเป็นเครื่องมือในการศึกษา ทดลอง และสร้างสรรค์ผลงานได้

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเองจากข้อมูลเชิงเอกสาร บทสัมภาษณ์แบบรายบุคคล บทสัมภาษณ์แบบกลุ่ม จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง สื่อสารสนเทศ ข้อมูลภาคสนาม การสังเกตการณ์ การสัมมนา และประสบการณ์ส่วนตัวจากผู้วิจัยเอง ซึ่งผู้วิจัยมีวิธีการในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยแบ่งการวิเคราะห์เป็น 2 ส่วน ดังต่อไปนี้

2.1 ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ การสังเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาจากการรวบรวมข้อมูลเอกสาร หนังสือ ตำรา ที่เกี่ยวข้องทางด้านเนื้อหา แนวคิด และทฤษฎี ตลอดจนการลงภาคสนาม หรือภาคปฏิบัติ

2.2 ผู้วิจัยนำข้อมูลมาวิเคราะห์กระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน ทางด้านนาฏศิลป์เพื่อนำมาออกแบบบทการแสดงและลีลานาฏศิลป์

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ผลที่ได้ตามวัตถุประสงค์ ของงานวิจัย “ การสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์จากระบำโปรตุเกสของชุมชน กุฎีจีน ” เพื่อนำมาออกแบบบทการแสดงและลีลาผ่านองค์ประกอบทางด้าน นาฏศิลป์ 2 องค์ประกอบ ดังต่อไปนี้

1. การออกแบบบทการแสดง

ผู้วิจัยใช้ข้อมูลจากการศึกษาเอกสารวิชาการ การสัมภาษณ์ผู้ที่มี ความเกี่ยวข้อง และข้อมูลจากสื่อออนไลน์เป็นข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ของระบำโปรตุเกสดั้งเดิม ดังนี้

การเต้นรำพื้นบ้านของโปรตุเกสเป็นการเต้นรำแบบกลุ่มที่มีต้นกำเนิด มาจากพื้นที่ชนบทของประเทศโปรตุเกส เป็นศิลปะการแสดงที่ผสมผสาน การเต้นรำพื้นบ้าน (Folk Dance) เพลงพื้นบ้าน (Folk Song) และเครื่องดนตรี ที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกัน การเต้นรำประเภทนี้นิยมเต้นรำเป็นคู่ โดยมีดนตรี ที่บรรเลงโดยเครื่องดนตรี เช่น ไวโอลิน ฮีบเพลง อูคูเลเล่ ฮาร์โมนิก้า กีตาร์ และกลองแบบดั้งเดิม ดนตรีส่วนใหญ่เป็นดนตรีพื้นบ้านที่สะท้อนถึงชีวิตประจำวัน ของผู้คนหรือเรื่องราวเกี่ยวกับความรัก การเต้นรำพื้นบ้านของโปรตุเกสให้ ความสำคัญกับความสามัคคีและความร่วมมือกันของกลุ่ม เพราะจำเป็นต้อง ได้รับความร่วมมือจากนักเต้น นักดนตรี และนักร้องทุกคน โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อนำเสนอการแสดงที่เป็นธรรมชาติ

ผู้วิจัยได้ศึกษาการเดินทางของระบำโปรตุเกส ที่ได้รับการนำไปเผยแพร่ ในต่างแดนจากการติดต่อค้าขายหรือความสัมพันธ์ทางการเมือง โดยได้ศึกษา

ระบำโปรตุเกสในเขตบริหารพิเศษมาเก๊าแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน พบว่า มาเก๊าได้รับระบำโปรตุเกสเพื่อนำไปใช้ในงานรื่นเริงสังสรรค์ ประวัติศาสตร์ การเต้นรำพื้นบ้านของโปรตุเกสในมาเก๊ามีมายาวนาน ได้รับความนิยมนมากที่สุด ในชุมชนโปรตุเกสและมาเก๊าในช่วงแรก ๆ และเริ่มกระตุ้นความสนใจของ ชาวจีนท้องถิ่นในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20 โดยมีการจัดตั้งกลุ่มนาฏศิลป์ พื้นบ้านโปรตุเกสอย่างเป็นทางการมากขึ้น ปัจจุบันประเพณีการเต้นรำพื้นบ้าน โปรตุเกสของมาเก๊าได้รับการสืบทอดโดยกลุ่ม 4 - 5 กลุ่ม โดยมีนักแสดง สมัครเล่นประมาณ 70 คน การเต้นรำพื้นบ้านของโปรตุเกสในปัจจุบันเป็น การแสดงทั่วไปในกิจกรรมทางวัฒนธรรมอย่างเป็นทางการหรือในที่สาธารณะ โดยได้รับการส่งเสริมในหมู่โรงเรียนในท้องถิ่นและในชุมชนโดยรวม การเต้นรำ พื้นบ้านแบบโปรตุเกสของมาเก๊าผสมผสานการร้องเพลงและการเต้นรำแบบ ดั้งเดิม โดยได้รับแรงบันดาลใจจากศิลปะพื้นเมืองของโปรตุเกส ขณะเดียวกันก็ ผสมผสานลักษณะทางวัฒนธรรมของมาเก๊าเข้าด้วยกัน การเต้นรำพื้นบ้าน ได้รับการฝึกฝนในท้องถิ่น และความสำคัญทางวัฒนธรรมเป็นตัวบ่งชี้ที่ดี เกี่ยวกับการเจรจาทางวัฒนธรรมระหว่างวัฒนธรรมจีนและโปรตุเกส ตลอดจน การแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนต่าง ๆ ของมาเก๊า พัฒนาการของการเต้นรำ ประเภทนี้ในมาเก๊าสะท้อนให้เห็นถึงมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองและ การตีความศิลปะและวัฒนธรรมโปรตุเกสผ่านทางความคิดริเริ่มของชาวท้องถิ่น ได้แก่ ผ่านทางชุมชนชาวมาเก๊า ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับอัตลักษณ์ ของท้องถิ่นและผูกพันกับวัฒนธรรมของเมือง (Cultural Heritage of Macao, 2023)

ในทำนองเดียวกันกับระบำโปรตุเกสของไทย ซึ่งเป็นการเจริญ สัมพันธ์มิตรไมตรีทางการทูตกับโปรตุเกส ชุมชนกวีจีนเป็นชุมชนที่มีสถานทูต ของโปรตุเกสเข้ามาดูแล โดยภริยาของท่านทูตประจำประเทศไทยมีแนวคิด ให้ประธานชุมชนกวีจีนได้พัฒนาเป็นการแสดงขึ้น (ปิ่นทอง วงษ์สกุล, 2566) จากข้อมูลข้างต้นผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์เห็นว่าในการพัฒนาการแสดง จนถึงปัจจุบันนี้ ยังคงใช้เพื่อการสาธิตการแสดง การอนุรักษ์ และแสดงให้เห็น

ถึงการเจริญสัมพันธ์ไมตรีทางการทูตระหว่างชุมชนกุฎีจีนกับประเทศโปรตุเกส แต่ยังคงขาดการนำมาใช้เพื่อเฉลิมฉลองสังสรรค์ร่วมกันของกลุ่มคน ซึ่งเป็นจุดประสงค์แรกเริ่มที่ทำให้เกิดระบำโปรตุเกส ผู้วิจัยจึงพัฒนาบทการแสดงให้ประกอบไปด้วย 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 บทการแสดงสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นมาในระบำโปรตุเกสของชุมชนกุฎีจีนการเจริญสัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทยและโปรตุเกส

ส่วนที่ 2 บทการแสดง แสดงออกถึงความสามัคคีของชุมชนผ่านการเต้นรำร่วมกันของนักแสดง

ส่วนที่ 3 บทการแสดงที่สะท้อนถึงการอยู่ร่วมกัน การเข้าสังคม ซึ่งส่งผลให้การแสดงสามารถเข้าถึงได้ง่ายสำหรับทุกคน ความเป็นธรรมชาติหรือมีลักษณะคล้ายศิลปะการเต้นรำสำหรับเข้าสังคมอย่างลีลาศ

ผู้วิจัยจึงออกแบบบทการแสดงที่ไม่ได้มีการบอกเล่าเรื่องราวหรือการดำเนินเรื่องแต่อย่างใด แต่เป็นบทการแสดงที่ใช้เพื่อการแสดงออกทางสังคม รวมถึงการแสดงออกทางสุนทรียะผ่านนาฏศิลป์ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังที่ ธนัชพร กิตติกิจ (2563, น.73) ได้อธิบายรูปแบบของบทการแสดงในลักษณะข้างต้นไว้ จากการพัฒนาบทการแสดงข้างต้นนี้ จึงนำมาสู่การออกแบบลีลานาฏศิลป์จากระบำโปรตุเกสของชุมชนกุฎีจีน

2. การออกแบบลีลานาฏศิลป์

ผู้วิจัยออกแบบลีลาระบำโปรตุเกสจากการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งแบบดั้งเดิม แบบฉบับมาเก่า และของชุมชนกุฎีจีน ซึ่งได้นำมาพิจารณาออกแบบเป็นบทการแสดง และได้ดำเนินการหารูปแบบในการออกแบบลีลานาฏศิลป์ โดยสามารถวิเคราะห์แนวทางการออกแบบลีลานาฏศิลป์ ดังนี้

โปรตุเกสเป็นประเทศที่มีศิลปะการแสดงและวัฒนธรรมหลากหลายตามแต่ละท้องถิ่น โดยเฉพาะระบำโปรตุเกสนั้นมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป

แต่ละท้องถิ่นของประเทศ ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากส่วนต่าง ๆ ของชนบทในชนบท และเมืองชายฝั่งของโปรตุเกส การเต้นรำพื้นบ้านของโปรตุเกสหรือที่เรียกว่า Ranchos Folclóricos เป็นส่วนสำคัญของวัฒนธรรมโปรตุเกส รวมถึงประเพณี และการเฉลิมฉลองของชาวโปรตุเกส โดยมีอิทธิพลมาจากดนตรีดั้งเดิมของโปรตุเกส เช่น Fado และ Pimba ซึ่งเป็นดนตรีที่มีบทบาทสำคัญในการเต้นรำแบบดั้งเดิมของโปรตุเกสเหล่านี้ โดยสามารถแบ่งประเภทของระบำโปรตุเกสออกเป็น 6 ประเภท (Danceask, 2023) ดังนี้

2.1 Vira Dance

Vira Dance เป็นหนึ่งในการเต้นรำพื้นบ้านโปรตุเกสที่ได้รับความนิยมมากที่สุด คล้ายกับ เพลงวอลซ์ (Waltz) ในแง่ของจังหวะสามก้าว แต่เร็วกว่ามาก Vira Dance แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า Turn Dance ผู้วิจัยเห็นว่าการใช้คำว่า Turn Dance นี้ มาจากลักษณะลีลาของ Vira Dance ที่มีการหมุน (Turn) ในระบำเป็นส่วนมาก การเต้นรำรูปแบบนี้มีต้นกำเนิดมาจากภูมิภาคที่เรียกว่า Minho ซึ่งตั้งอยู่ในโปรตุเกสตอนเหนือ นอกจากนี้การเต้นรำนี้ยังแสดงโดยคู่รักเป็นหลักที่เต้นตามจังหวะดนตรีโดยไม่ต้องจับมือกัน บางครั้งผู้หญิงก็อาจเต้นเดี่ยวได้ นอกจากนี้ ก่อนการเต้นรำจะเริ่มขึ้น คู่รักจะจัดรูปแบบการยืนของตนเองเป็นวงกลมเพื่อเห็นหน้ากันและกัน

2.2 Chula Dance

Chula Dance เป็นอีกหนึ่งการเต้นรำแบบดั้งเดิมของโปรตุเกส ที่ได้รับความนิยมอย่างมาก ซึ่งมีรูปแบบคล้ายกับ Vira Dance ได้รับความนิยมอย่างมากในภูมิภาคที่เรียกว่า Douro ซึ่งตั้งอยู่ในโปรตุเกสตอนเหนือ การเต้นรำส่วนใหญ่จะดำเนินการโดยคู่รัก มีลักษณะรูปแบบการยืนเป็นวงกลม เต้นตามจังหวะของดนตรีประกอบ โดยเน้นการกระแทกเท้าและตีดนนิ้วมือ รวมไปถึงการร้องเพลงด้วย

2.3 Corridinho Dance

Corridinho Dance ได้รับความนิยมอย่างมากในอัลการ์ฟ เป็นภูมิภาคทางใต้สุดของโปรตุเกส Corridinho Dance เป็นการเต้นรำที่นิยม

ใช้คู่รักในการเต้น ซึ่งจะแสดงเป็นวงกลมสองวง โดยมีผู้ชายอยู่ด้านนอก และผู้หญิงอยู่ข้างใน โดยจะเต้นตามจังหวะเร็วของดนตรี ใช้การกระทับเท้าเป็นหลัก และมีการเปลี่ยนทิศทางการเดินทางภายในวงกลมสลับไปมา

2.4 Malhao Dance

Malhao เป็นรูปแบบการเต้นรำแบบดั้งเดิมที่ได้รับความนิยมในจังหวัด Estremadura ซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันตกสุดของโปรตุเกสตามแนวมหาสมุทรแอตแลนติก การแสดงส่วนใหญ่จะใช้รูปแบบการเต้นรอบวงกลม ดนตรีที่เล่นสำหรับการเต้นรำนี้มักจะมาพร้อมกับเพลงที่มีเนื้อร้องเริ่มต้นด้วยคำว่า Malhão, malhão, o malhão do norte ซึ่งหมายถึงถึงเมือง Malhao แห่งดินแดนเหนือ เครื่องแต่งกายที่นักแสดงใช้นั้นมีสีสันน้อยกว่าเครื่องแต่งกายที่ใช้ในรูปแบบอื่น

2.5 Fandango Dance

Fandango Dance เป็นรูปแบบการเต้นรำแบบดั้งเดิมของโปรตุเกสที่มีต้นกำเนิดในประเทศสเปน การเต้นรำนี้มักจะใช้ผู้ชายเต้นในลักษณะการหันหน้าเข้าหากันเต้นตามจังหวะดนตรีโดยใช้เทคนิคการเต้นแท็ป (Tap Dance) การเต้นรำแบบ Fandango Dance ไม่ใช่รูปแบบการเต้นรำที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในวัฒนธรรมโปรตุเกส แต่มีการนำไปใช้แสดงในช่วงกิจกรรมทางศาสนาบางอย่างและในโอกาสอันเป็นมงคล เช่น เทศกาลคริสต์มาส เป็นต้น

2.6 Chotiça (A variation of Schottische)

Chotiça ในบางที่อาจเรียกว่า Xoutiça หรือ Choke เป็นรูปแบบหนึ่งของการเต้นรำ Schottische ซึ่งเป็นการเต้นรำทางสังคมที่มีต้นกำเนิดในโบฮีเมีย ประเทศเยอรมนี ซึ่งมีพื้นฐานที่ผสมผสานระหว่างการเต้นรำแบบ Polka Dance และ Circular Hop คือ กระโดดในรูปแบบการยืนแบบวงกลม คู่รักจะหมุนกันเป็นวงกลมและโอบกอดกันตลอดโดยไม่เปลี่ยนคู่

จากการศึกษารูปแบบการเต้นของระบำโปรตุเกสดั้งเดิมข้างต้นนี้ ผู้วิจัยพบว่าลักษณะการเต้นระบำโปรตุเกสจะเป็นการเต้นรำทางสังคมคล้ายกับการเต้นลีลาศ ใช้พื้นที่กว้างในการเต้นรำ ส่วนมากไม่ได้จัดแสดงบนเวที แต่มักจะเป็นพื้นที่การแสดงแบบลานกิจกรรม แต่อย่างไรก็ตามระบำโปรตุเกสของชุมชนกุฎีจีนในอดีตถึงปัจจุบัน มีการจัดการแสดงขึ้นเพื่อจุดประสงค์ของการอนุรักษ์ สาธิต และเพื่อจัดแสดงภายในเทศกาลสำคัญ เช่น เทศกาลคริสมาสต์ของวัดซางตาครู้ส รูปแบบของการจัดวางยังคงรูปแบบที่ใช้เพื่อนำเสนอผู้ชมเพียงด้านใดด้านหนึ่ง ใช้พื้นที่ส่วนหนึ่งของบริเวณชุมชนกุฎีจีน (ปิ่นทอง วงษ์สกุล, 2566) ผู้วิจัยจึงได้นำข้อมูลดังกล่าวนี้มาผสมผสานรูปแบบดั้งเดิมของโปรตุเกส ให้เกิดความผสมผสานระหว่างการเต้นรำแบบวงกลม การเต้นรำแบบผู้ชมด้านเดียว การเต้นรำสำหรับผู้ชมหลายด้าน รวมไปถึงการจับคู่และมีปฏิสัมพันธ์กันของนักแสดงในระหว่างการแสดง

ผู้วิจัยได้นำเอกลักษณ์ของระบำโปรตุเกสดั้งเดิมที่ได้ศึกษาไว้ทั้ง 6 รูปแบบ ได้แก่ การจัดรูปแบบการยืนแบบวงกลมเดี่ยว วงกลมซ้อนกันสองวง การกระที่บเท้า การหมุน การติดนิ้ว ปฏิสัมพันธ์ของนักแสดงในระหว่างการแสดง รวมไปถึงการร้องเพลง นำมาเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ลีลานาฏยศิลป์จากระบำโปรตุเกสของชุมชนกุฎีจีนนี้ และจัดแสดงบริเวณลานกิจกรรมหน้าวัดซางตาครู้ส ในรูปแบบที่มีผู้ชมสามารถชมการแสดงได้รอบทิศทาง นอกจากนี้ยังมีการปรับปรุงลีลาส่วนมากของการแสดงให้เป็นธรรมชาติ กล่าวคือนักแสดงสามารถแสดงลีลาความเป็นตัวของตัวเองผ่านลีลาแบบต้นสด (Improvisation) ในบางช่วงการแสดง ไม่ยากต่อการปฏิบัติตามของผู้ชม ซึ่งนอกจากจะสร้างให้เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักแสดงด้วยกันเองแล้วยังสามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ให้ผู้ชมสนใจเข้ามาร่วมเต้นรำด้วยกันได้อีกด้วย

สรุปและอภิปรายผล

จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลจากการศึกษาการออกแบบบทการแสดงและการออกแบบลีลานาฏยศิลป์จากระบำโปรตุเกสของชุมชนกุฎีจีน สามารถนำมาสรุปและอภิปรายผล ดังนี้ ระบำโปรตุเกสของชุมชนกุฎีจีน

มีการจัดการแสดงในรูปแบบที่จำกัดและเกิดช่องว่างระหว่างผู้ชมและนักแสดงมาก เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนกุฎีจีนโดยใช้ผลงานนาฏศิลป์สร้างสรรค์นี้ ผู้วิจัยจึงหาวิธีในการออกแบบบทการแสดง และการออกแบบลีลานาฏศิลป์ที่สามารถช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนกุฎีจีนได้ โดยมีข้อสรุป 3 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 การสร้างสรรค์ผลงานนี้ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการสร้างสรรค์ที่คำนึงถึงผู้ชมหลากหลายทิศทาง เพราะเป็นการแสดงในบริเวณลานหน้าวัดช่างตากุ้งี่ ผู้ชมสามารถเลือกชมได้จากหลายพื้นที่ ซึ่งเป็นผลดีต่อการจัดเทศกาลที่มีผู้เข้าร่วมจำนวนมาก เป็นการจัดการแสดงแบบพื้นที่เปิด (Outdoor) ไม่สามารถจำกัดพื้นที่ในการชมการแสดงได้ และทั้งนี้ผู้ชมมีอิสระในการชมการแสดงมากขึ้นอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลสัมภาษณ์จากประธานชุมชนกุฎีจีนเห็นว่า “ระบำโปรตุเกสของชุมชนกุฎีจีนในอดีตจนถึงปัจจุบัน ส่วนมากนำมาจัดแสดงเพื่อเป็นการอนุรักษ์และสาธิต มีการแสดงในรูปแบบที่มีผู้ชมเพียงด้านเดียว มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักแสดงและผู้ชมค่อนข้างน้อย” (ปิ่นทอง วงษ์สกุล, 2566) ผู้วิจัยเห็นว่า การอนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนนั้น ต้องเริ่มจากความต้องการมีส่วนร่วมของทุกคนโดยสมัครใจ ลดทอนขอบเขตของผู้ชมและนักแสดงลง

ภาพที่ 1 ภาพผู้ชม รับชมการแสดงรอบทิศทาง
(ที่มา : วรวรรณ ปิ่นรัตนากร, 2566)

ประการที่สอง การออกแบบลีลานาฏศิลป์ให้สามารถปฏิบัติตามหรือลอกเลียนแบบได้ง่าย ผู้วิจัยต้องการผลักดันให้เกิดความต้องการมีส่วนร่วมของผู้ชมมากขึ้น เมื่อผู้ชมสามารถปฏิบัติตามหรือลอกเลียนแบบได้ทันทีแล้ว ผู้ชมจึงมีความกล้าในการแสดงออกมากขึ้น และสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ทันที ดังนั้น การแสดงนี้จึงจะกลายเป็นการเต้นรำทางสังคม หรือกิจกรรมทางสังคมได้จริง โดยเลือกท่าทางจากระบាំ Corridinho Dance เป็นการเต้นรำที่นิยมใช้คู่รักในการเต้น ซึ่งจะแสดงเป็นวงกลมสองวง แต่ในการแสดงนี้ผู้วิจัยปรับให้วงกลมสามารถแยกกันอิสระ สามารถปฏิบัติตามได้ง่ายไม่จำเป็นต้องมารวมกันเป็นวงใหญ่ การออกแบบนี้สามารถสร้างการมีส่วนร่วมของนักแสดงกับผู้ชม ซึ่งสอดคล้องกับ Richard Schechner ได้จำแนกประเภทหนึ่งของการแสดงไว้ว่าเป็นการแสดงในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ เป็นการแสดงเพื่อเข้าสังคม การอยู่ร่วมกัน (Schechner, 2006, น.31,46)

ภาพที่ 2 การออกแบบลีลานาฏศิลป์ที่ง่ายต่อการปฏิบัติตาม
และสนับสนุนการมีส่วนร่วม
(ที่มา : วรวรรณ ปิ่นรัตนกร, 2566)

ประการสุดท้าย ผู้วิจัยผสมผสานการค้นสดในบางช่วงของการแสดง เพื่อให้เกิดความเป็นอิสระ ความเป็นธรรมชาติ ซึ่งตรงกับคำว่า Spontaneous คือ การกระทำหรือการแสดงออกเกิดจากความรู้สึกตามธรรมชาติในขณะนั้น

ทันที (Merriam-webster, 2567) หรือในทางนาฏศิลป์จะหมายถึงการด้นสด (Improvisation) ผู้ออกแบบมีพื้นที่ที่สามารถให้นักแสดงเคลื่อนไหวได้อย่างอิสระตามความต้องการ ซึ่งเป็นการผลักดันให้นักแสดงมีส่วนร่วมในการแสดงมากขึ้น รู้สึกมีความภาคภูมิใจในการแสดงมากขึ้น รวมไปถึงผลการแสดงในแต่ละครั้งนั้น ยังมีความสดใหม่ ไม่เหมือนเดิมทุกครั้งเสมอไปด้วย ดังภาพที่ 3 นี้

ภาพที่ 3 ภาพการออกแบบลีลานาฏศิลป์ที่ให้อิสระกับนักแสดง
ในช่วงการทักทายเมื่อพบหน้ากัน
(ที่มา : วรวรรณ ปิ่นรัตนากร, 2566)

จากการอภิปรายผลข้างต้นนี้ เป็นกระบวนการออกแบบบทการแสดงและลีลานาฏศิลป์จากระบําโปรตุเกสของชุมชนกุฎีจีนที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างสรรค์ผลงานด้วยเครื่องมือในการวิจัยทั้ง 7 เครื่องมือ ที่ได้อธิบายไว้ในหัวข้อเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และจัดแสดงผลงานในเทศกาลคริสต์มาสเมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2566 ณ บริเวณหน้าวัดซางตาครู้ส ชุมชนกุฎีจีน เขตธนบุรี ผลจากการแสดงในครั้งนี้สามารถลดทอนช่องว่างระหว่างผู้ชมและนักแสดงได้ดีขึ้น ผู้ชมสามารถลอกเลียนแบบลีลานาฏศิลป์และปฏิบัติตามได้บางส่วน เห็นได้ชัดเจนจากผู้ชมที่มีอายุน้อย เช่น เด็กตัวเล็ก ๆ ซึ่งชอบการแสดงและสามารถเต้นรำตามนักแสดงในระหว่างการแสดงได้ ซึ่งผู้วิจัยจะนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปปรับปรุงการแสดงในครั้งต่อไปให้เหมาะสมกับผู้ชมทุกวัยมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ธนัชพร กิตติก้อง. (2563). *การแสดง/Performance: ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเพอร์ฟอร์แมนซ์*. โครงการส่งเสริมการผลิตตำราเพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปัทมา วัฒนบุญญา. (2561). *ศิลปะการแสดงฝั่งธนบุรีในศตวรรษที่ 21*. ทูลอดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2561, มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- ปิ่นทอง วงษ์สกุล. (ประธานชุมชนกุฎีจีน). สัมภาษณ์, 12 กรกฎาคม 2566.
- วรวรรณ ปิ่นรัตนากร. (2566). *การสร้างสรรคานาฏยศิลป์ในเรื่องการปรากฏของความไม่มีอยู่จริงในสังคมไทย*. [วิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- _____. (2566). *ภาพผู้ชม รับชมการแสดงรอบทิศทาง [รูปภาพ]*. มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- _____. (2566). *การออกแบบลีลานาฏยศิลป์ที่ง่ายต่อการปฏิบัติตามและสนับสนุนการมีส่วนร่วม [รูปภาพ]*. มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- _____. (2566). *ภาพการออกแบบลีลานาฏยศิลป์ที่ให้อิสระกับนักแสดงในช่วงการทักทายเมื่อพบหน้ากัน [รูปภาพ]*. มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- Cultural Heritage of Macao. (2023). *Portuguese Folk Dance*. [Website]. สืบค้น 26 ธันวาคม 2566. จาก <https://www.culturalheritage.mo/en/detail/102244?AspxAutoDetectCookieSupport=1>
- Danceask. (2023). 5 Most popular Portuguese traditional dances. [Website]. Retrieved December 26, 2023. From <https://portuguese.culturecr.weebly.com/traditional-dancing.html>

Merriam- webster. (2 0 2 4). Spontaneous. [Online Dictionary].
Retrieved December 26, 2023. From [https://www.merriam-
webster.com/ dictionary/spontaneous](https://www.merriam-webster.com/dictionary/spontaneous)
Schechner, R. (2006). *Performance Studies: An introduction*. Routledge.